

על גטין וקדושין ובאמת הם עדים פסולים וייפסלו הקדושין. (מאידך יש לומר לפי שיטת ה'תומים' שכל עוד לא פסלו את העד בב"ד, הרי הוא כשר לעדות, גם אם לאמיתו של דבר עברו על 'לא תענה' בהעידם עדות שקר). – בספק זה ובשאר ענינים המסתעפים, דן בהרחבה בספר 'מנחת שלמה' פב. (וע"ע בחדושי הגרשש"ק – כתובות כו).

רב נחמן כרב הונא, ורבא – עד כאן לא קאמר רב הונא אלא לעדות אחרת אבל לאותה עדות, לא' – היה ניתן לחלק באופן אחר: בנידון של רב הונא, הספק על כשרות העדים נולד קודם שהיה נוגע לעדות מסויימת, ואז מועילה חזקת-הכשרות להכשיר העדים לכל עדויות, גם להוציא ממון. אבל כאן הספק נולד לאחר שהעידו, וכבר נוגע הדבר לממון – אפשר שבכגון זה לא דיבר רב הונא.

ואולם מהשוואת הגמרא, ומדברי רב נחמן (שהלכה כמותו), מבואר שאין לחלק בכך, ולעולם מעמידים את העדים על חזקת כשרותם, גם לאחר שבא לפנינו הנידון הממוני. (עפ"י שערי ישר ב,ב). וכן מוכח, על כל פנים משיטת רב נחמן, שבהכחשה אין אומרים 'עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה', לפי שאין זה פסול ודאי אלא שמספק אין אנו מקבלים העדות, ולכך מקיימים את עדות אהבתא, שעליה לא היתה הכחשה. (עפ"י מחנה אפרים – עדות ו. וכ"כ בפני יהושע – ב"ק עג. וע' בהגהות רעק"א על המחנ"א, ובספר 'ברכת שמואל' לו; חדושי הגרשש"ק – כתובות כד כה; קובץ שעורים להלן מא, אות קעג; קהלות יעקב – כב).

פרפראות לחכמה

'אליבא דרב חסדא כולי עלמא לא פליגי, כי פליגי אליבא דרב הונא' –

'...ויש חכמה באומות העולם להשיג גם כן הכרת השם יתברך, וכמו שהשיגו כל פילסופי יוון וערב הקדמונים מחמתם גם כן, רק מכל מקום לא נשתנה על ידי זה לבם כקוצו של יו"ד, ולא היה הקב"ה דר בלבבם כלל, רק בלבבות בני ישראל, שלהם נמסר התורה שבעל-פה, פירוש, התגלות הבינה שבלב על ידי הדיבור, ולכך דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב (גטין ס:), כי עיקר דברים שבע"פ בדיבור שעל ידו מתגלה מה שבלב.

וכמו ששמעתי על לשון רז"ל בכל מקום 'אליבא דר' פלוני' כי כל המימרות שלהם היו כפי לבו, ובמקום 'אדעתיה' אמרו 'אליבא' שהוא מן הלב...'. (ליקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 105)

דף לב

'אנן אחיתניה ואנן מסקינן ליה' – על מהות חזקה זו, שמעמידים את הכהן על חזקת כשרותו ב'תרי ותרי', – אם משום שהכשרנוהו תחילה על פי העד, וזה היה מצבו הקודם, או משום שחזקת האב מועילה לבן – ע' רשב"ם, תוס' ורמב"ן כאן; רש"י כתובות כו: והאריכו בבאור ענינים אלו באחרונים – ע' רעק"א וקובץ שעורים; שערי ישר ב,ב; חזון איש אה"ע ב,כה; אפיקי ים ח"א כו; בית ישי – ג; נח,א; שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א מא,ה.

'רבי יהושע בן קרחה אומר: אפילו בזה אחר זה' – 'בעלמא נאמנות עדים היא אעובדא,

ונאמנות הודאת בע"ד אתוצאה, אבל בצירוף עדות נאמנות רק אתוצאה. ומהאי טעמא נלענ"ד כדברי הקצה"ח (סי' ל' ס"ק ד) דלא מהני צירוף עדות אקנס, דבקנס קודם גמר-דין אין תוצאה, וגם בענין דיקנסוהו אמעשה מסוים. וקצרת'י. (מהגר"א נבנצל שליט"א)
 (ראה עוד בענין זה במובא בכתובות כו: - גליון לב. ועוד בענין עדות המיוחדת ע' גטין לג - חוברת ז).

(ע"ב) 'גחין לחיש ליה לרבה, אין שטרא זיפא, מיהו שטרא מעליא הוה לי ואירכס...'
 - המהרי"ק (בשורש קיה, שאלה ה'. מובא בב"י וסמ"ע - חו"מ טו) נשאל בבעל-דין הבא בתביעות מסוימות על חברו, ולדיין גילה את כוונותיו האמתיות בתביעתו, אלא שאמר לדיין לדון על פי הטענות הגלויות ולא על פי דבריו שאמר לו - האם מותר לו לדיין לעשות כן. והשיב, זו לשונו: 'אשר שאלת: ראובן ושמעון שבררו לוי לדיין... האם יש ללוי הדיין לדון על פי טענה כאשר בקש ממנו שמעון או אם יש לדון על פי מה שנתבאר לו מפי שמעון, ואם כי לא רצה לבאר בתוך הטענות; -
 לע"ד נראה דבר פשוט יותר מביעותא דכותחא, שעל הדיין מוטל לדון על פי האמת אשר נתאמת אצלו, ולא על פי הטענות אם הם מכחישות את האמת, כי למה תהא האמת נעדרת מפני טענות רמאות, חלילה וחס.

ואם היה זה צריך עליו ראייה, נראה לע"ד שיש להביא ראייה מפרק חזקת הבתים: 'ההוא גברא...'/ ומדקאמר התם 'גחין ולחיש ליה לרבה' משמע דלבעל דינו היה טוען דשטרא מעליא הוה, אפילו הכי אמר רב יוסף דהלכתא כוותיה בדיני, דלא מהימן במגו, כיון שהודה ולוחש לדיין שהשטר היה מזויף, ואף על פי שלבעל דינו מסתמא היה טוען דשטרא מעליא הוא הוה, דאם לא כן, מה היה משיב חורפו דבר הטוען עליו ששטר מזויף היה, והוא לא רצה להודות אלא דגחין ולוחש לרבה כו', - אלא ודאי משמע דאע"ג שהיה טוען לבעל דינו ששטר כשר היה, כיון שהודה לדיין ששטר מזויף היה, לא דנו על פי טענתו אלא על פי הודאתו... וזה דבר פשוט'. (וע"ע ב'אמת ליעקב' כאן).

'אמר רבה: מה לו לשקר, אי בעי אמר ליה שטרא מעליא הוא. אמר ליה רב יוסף: אמאי סמכת, אהאי שטרא, האי שטרא חספא בעלמא הוא' - כמה הסברים ניתנו במחלוקת זו שבין רבה לרב יוסף, ובהכרעת רב אידי בר אבין:

- משיטת ר"י (בתד"ה אמאי) נראה, שנחלקו אם אומרים 'מגו' במקום שהוא מבוסס כולו על טענת שקר שהיה נצרך לטעון תחילה, כמו כאן, שאילולא שטען 'הוא שטרא', לא היה לו כח של 'מה לי לשקר', (שאילו טען מתחילה שהוא מזויף, אלא שהיה לי שטר אחר ואבד, אין אומרים שיהא נאמן ב'מגו' שהיה אומר שהוא שטר אמת - שאינו חצוף לומר כן. - עפ"י בית הלוי). או באופן שונה: האם אומרים 'מגו' במקום שהוא חוזר בו מטענתו הראשונה.

ורב אידי שהכריע בין קרקע לחוב, נראה מדברי ר"י (בד"ה והלכתא), שהוא סובר שאף שאומרים 'מגו' באופנים אלו (וכרבה), אין אומרים מגו להוציא ממון מחזקתו אלא להעמיד ממון. (עפ"י בהגר"א חו"מ פב בריש דיני מיגו; אמת ליעקב. וקיימא לן כרב אידי. ולפירוש זה מוכח שלהלכה אין אומרים מיגו להוציא. ואולם יש לדחות, שדוקא מיגו כזה, שאינו טוב כל כך, מפני הסברות הנזכרות, אין מוציאים ממון על פיו).

- מדברי הריב"ם (בתוס'. וכן נראית דעת ר"י בן מגאש - ע' בנמוקי יוסף ובחודשי אנשי שם) נראה, שמחלוקת רבה ורב יוסף היא, האם אומרים 'מגו' להוציא ממון; לדעת רבה אומרים, (ואפשר שסבר רבה שבקרקע אין זה נחשב מיגו להוציא, אך ממה שאמר רבה כן גם בשטר חוב, ושם הלא ודאי הוא מוציא ממון, מבואר שלדעתו אומרים מיגו להוציא), ולרב יוסף אין מיגו מועיל להוציא ממון. והסיק רב אידי, שאכן אין אומרים מיגו להוציא, אלא שבקרקע, כיון שהיא בידו עתה, הרי זה 'מיגו להתחייב' ולא 'להוציא'.

א. ואע"פ שלרב יוסף נחשב זה כ'מוציא', – בזה פסק רב אידי שלא כמותו. ושיטת הריב"ם (מובא בתוס' ריש ב"מ, ד"ה וזה), שבאמת גם לרבה אין אומרים מיגו להוציא ממון, אלא שכאן יש מיגו טוב יותר, 'מיגו דאי בעי שתיק', שאין צריך טענה נוספת על השטר, רק שלא היה מודה לטענת השני 'שטרא זיפא הוא'.

ולפי"ז יש מקום לומר שזה שפסק רב אידי בקרקע לטובת המחזיק, דוקא כאן, שהוא מיגו טוב יותר, 'מיגו דאי בעי שתיק', אבל בעלמא – אין מועיל מיגו להוציא הקרקע מחזקת בעליה הראשונים, הגם שהלה יושב בה עתה – שהקרקע בחזקת בעליה עומדת. וכן משמע מדברי הרא"ש. – עפ"י בית הלוי ח"ג לג, א. ע"ש.

ב. מדברי התוס' להלן (לה: ד"ה ואי) משמע שמועיל מיגו למערער, תוך ג' שנים. ומבואר שכלפי ה'מרא קמא' נחשב כ'להחזיק'. וכן פסקו ב'תומים' (כללי מיגו, ט) וב'נתיבות' (שם ט), וכ"כ ב'פורת יוסף' להלן לה:).

– שיטת הרמב"ן ש'מיגו להוציא' – אמרינן. וכתב להוכיח כן מכמה מקומות. ופרש טעמו של רב יוסף, שמדובר שלא קיימו עדיין את השטר, וכיון שהודה שהוא מזויף, אין ב"ד נזקקים לקיימו, שהרי הוא כחרס הנשבר, וכיון שאינו מקויים, ממילא בטל ה'מגו' שהיה אומר 'שטר מעליא הוא', כי שטר שאינו מקויים אינו כלום כשהלה טוען כנגדו 'מזויף'.

(בבאר שיטת הרשב"ם בטעמו של רב יוסף – ע' ברא"ש; חדושי הגרש"ק להלן בדף לד.

וע"ע בתחילת דיני מגו להש"ך; בית הלוי ח"ג לה; חדושי הגרנ"ט קעה; חדושי העילוי ממיצ"ט נא).

רבא בר שרשום – לא נזכר בשני התלמודים כי אם כאן. (עפ"י בדיקה במחשב)

דף לג

'אכבשיה לשטר משכנתא ואוכלה שיעור זוזי, דמיגו דאי בעינא אמינא לקוחה היא בידי מהימנא, כי אמינא דאית לי זוזי גבייכו מהימנא' – יש לתמוה, למה לו לעשות כל זאת, לכבוש שטר המשכון עד שיאכל כשיעור חובו, יבוא לבית דין ככלות ימי המשכון, בעוד הקרקע בידו, ויטען דברים כהויתן, שיש לו חוב על היתומים. ויהא נאמן במיגו עד כדי דמי הקרקע, שהיה יכול לטעון 'לקוחה היא בידי'?

ותרץ הרמב"ן, הגם שיש לו מיגו בבואו לבית דין, ב"ד לא יודקו לתביעת חובו, שהרי אפילו יש לו עדים עמו, ידחוהו עד שיגדלו היתומים, שאין מקבלים עדים שלא בפני בעל דין.

והביא עוד בשם הר"י הלוי ז"ל (אבן מגאש) לפרש, שאכן רבא בר שרשום מודה היה ליתומים שהקרקע שייכת להם, וכבר שלמו ימי המשכון, וטען, אעכב הקרקע בידי, שאז יש עמי 'מיגו' ואין אני בא להוציא דבר מאת היתומים, אלא אחזיק בקרקע, והם אינם יכולים להוציאה מידי, שהרי יש עמי כח נאמנות של 'מיגו'.

– מכל דברי הרמב"ן הללו משמע, שאילו היה כאן 'מיגו' טוב, היה מועיל גם לענין הפירות שיבואו לאחר מכן. והדבר שנוי במחלוקת בין הפוסקים, אם מועיל ה'מיגו' להמשיך לאכול פירות, או שמא אינו מועיל משום 'מיגו להוציא', וכל הנידון על הפירות שכבר אכל.

ואולם אפשר לחלק, שדוקא כאן, לפי שהיה עם רבא בר שרשום שטר על חובו (כמו שכתבו כמה ראשונים), לכך מועיל לו ה'מיגו' אף להוציא, ואין להוכיח למקום אחר. – ע' בכל זה בש"ך ובקצוה"ח ובנתי"מ קג, ד.

– זה שתפס הפירות בעד החוב שהיה לו, הגם ש'מטלטלי דיתמי לא משתעבדי', ועוד, הפירות שנוצרו לאחר מיתה לא נשתעבדו כלל לבע"ח – אעפ"כ הלא יש לו קנין שעבוד על הקרקע, ויכול לתפוס המטלטלין בעד אותו קנין שעבוד שיש לו בקרקע. (עפ"י נתיבות המשפט קיב, ה. וע"ע ש"ך קצוה"ח ובנתי"מ קי, ב).

נ. מהי שאלת 'חיישינן לזילותא דבי דינא' או 'לא חיישינן'?

בית דין שפסקו פסק מסויים על פי עדים, (אך לא פסק זמני, עד שיבורר הענין – כמוש"כ רשב"ם ותוס' על הורדתי מחמת הקול), ועתה באו עדים והכחישו את העדים הראשונים, ונוצר מצב של ספק, כבתחילה – האם משאירים את הפסק על עמדו, או מחזירים אותו כמות שהיה לפני כן. (כמובן, בשאלת איסור והתר, כאשר התירו, ועתה שנוצר ספק, מן הדין חייבים לאסור – אין שייך זה לנידון 'זילותא דב"ד').

רב נחמן הורה שאין לחוש לזילותא דב"ד, וחוזרים מן הפסק הקודם. והסיק רב אשי שכן דעת כמה תנאים (ר' יהודה, ר' אלעזר ורשב"ג – שנחלקו בענין מעלין לכהונה. וע' בפי' רבנו גרשום, שמשמע שרב נחמן תלה שאלה זו במחלוקת התנאים, ודלא כמוש"כ רשב"ם).

(הלכה כרב נחמן, שאין חוששין – חו"מ קמו, כג ועוד).

דף לב

נ. מה הדין במקרים הבאים:

- א. עד אחד המעיד על פלוני שהוא כהן.
- ב. כהן המוחזק לכשר, ובא עד אחד ומעיד שהוא פסול.
- ג. כהן המוחזק לכשר, ויצא קול אודות פסול ביחוסו.
- ד. שני עדים הפוסלים כהן, ושני עדים מכחישים אותם.
- ה. עד אחד העיד על כשרותו של כהן, ובאו שנים והעידו לפוסלו, ובא עד אחד נוסף והעיד על כשרותו.
- א. מחלוקת תנאים האם מעלין לכהונה על פי עד אחד. (והלכה כר' יהודה שאין מעלין. ואולם בזמן הזה אף לר' יהודה – מעלין. ע' טושו"ע אה"ע ג).
- ב. אין חוששין לדבריו, שאין ערער פחות משנים.
- ג. ב"ד חוששין לאותו קול, ומורדין אותו מכהונתו עד שיבורר הדבר. ואם בא עד אחד והעיד שהוא כשר – מעלין אותו.
- (והורדה זו, היא זמנית בלבד, עד שיבורר הדבר בזמן הקרוב. ואם לא התברר כלום, לא נפסל. – כן כתב המהר"ל ב'נתיבות עולם' נתיב הלשון ט).
- ד. שתי כתי העדים מבטלים אלו את אלו, והרי כהן עומד בחזקת כשרותו. (ואפילו יצא עליו מתחילה קול לפוסלו).
- וכתבו בתוס', שזהו רק למאן דאמר 'תרי ותרי' – ספיקא דרבנן, ומן התורה מעמידים על החזקה, אלא שמדרבנן החמירו, וכאן מדובר אודות תרומה דרבנן, ולכך לא החמירו לפוסלו הימנה, אבל לתרומה דאורייתא – חוששין. ויש סוברים שמועילה החזקה אפילו כלפי דינים דאורייתא. וע' בפוסקים אה"ע ג, ז).
- ה. מחלוקת חכמים ור' נתן; לחכמים – אין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהם כאחד, והרי הוא כהן פסול. לר' נתן, (וכן פרשו דעת רשב"ג) – מצטרפין שני העדים יחדיו, והרי זה כדין 'תרי ותרי', כדלעיל. (הלכה כר' נתן).

- נ. א. מי שערער על אחד היושב בקרקע, וטוען: גזולה היא מאתי, והוציא הלה שטר קנין על הקרקע, וטען המערער: 'שטרך מזויף'. והודה הלה שהשטר מזויף, אך טוען שהיה לו שטר אמת שואבד הימנו – הדין עם מי?
- ב. כנ"ל, בשטר-חוב, שבא לגבות מחברו, ואמר לו הלה: 'שטרך מזויף' וכו'.
- ג. ערב שטוען ללוה, פרעתי את חובך למלוה, והחזר לי מה ששילמתי, והנה השטר, וענה לו: פרעתיך כבר, והשיב הערב: אכן פרעתי, אולם נטלת שוב את הכסף ממני. – הדין עם מי?

- א. רבה הורה לטובת המחזיק, משום 'מה לי לשקר', שהיה יכול לטעון שהשטר אמתי, (ומדובר שהוא מקויים כבר, או שבידו לקיימו. פוסקים). ורב יוסף חלק, כיון שכל כחו בקרקע זו על סמך השטר, והרי אותו שטר אינו כלום. ופסק רב אידי בר אבין בזה כרבה. (לרשב"ם – מפני הספק אם הלכה כרבה או כרב יוסף, ולר"י בתוס' – הכריע בקרקע כרבה, שאומרים 'מיגו' באופן זה, להחזיק הקרקע בידו. יש אומרים שבטענת 'מזויף' ממש, גם רבה מודה שהדין עם המערער. וכאן מדובר בשטר אמנה וכדומה. והרשב"ם דחה שיטה זו. וכן דעת הפוסקים – קמו, כה. רוב הפוסקים סוברים שמדובר שלא החזיק בקרקע ג' שנים).
- ב. גם בזה נחלקו רבה ורב יוסף כנ"ל, וכאן פסק רב אידי כרב יוסף, שאין להוציא ממונו על סמך שטר שאינו כלום. (והמיגו – סובר רב יוסף – אינו מיגו טוב, או מפני שנחשב כמיגו במקום עדים (רשב"ם), או משום שאין אומרים מיגו כשהוא בנוי על כך שהוצרך לשקר תחילה, או במקום שהוא טוען וחוזר וטוען (ר"י), או משום שמיגו להוציא לא אמרינן (ריב"ם), או משום שמדובר שהשטר אינו מקויים, וב"ד לא מקיימים אותו, שהרי הוא חספא בעלמא, וכיון שאינו מקויים, אין לו 'מיגו' – רמב"ן). (הלכה כרב אידי, ונשבע הלוה שבועת היסת, ונפטר. פג, ד).
- ג. רב אידי בר אבין הסתפק בדבר, (שאינו דומה ממש לדלעיל, לפי שכאן השטר אמתי, אלא שנפרע ושוב החזרו המעות לפורע), ואביי אמר שתלוי הדבר במחלוקת רבה ורב יוסף, וכיון שהלכה כרב יוסף בחוב, אינו גובה, שהרי שטר שנפרע בו – כבר בטל כחו. ואולם, אם החזיר אותן מעות מפני שאינן טובות כל הצורך, עדיין כחו של השטר בעינו, וגובה. (והוא הדין בכל מלוה ולוה, ולא דוקא ערב. וכן הלכה – נו, ב).

דף לג

- ט. המוחזק בקרקע של יתומים, שקיבלה במשכון מאביהם – האם נאמן לטעון, חוב נוסף היה לי על אביהם ואחזיקנה עד שאשתלם מפירותיה כשיעור חובי?
- אם לא היה ידוע שנטל קרקע זו בתורת משכון מאביהם, נאמן ללא שבועה במיגו, שהיה יכול לכבוש שטר המשכון ולטעון 'לקוחה היא בידי', אבל אם יש קול שקרקע זו שייכת ליתומים ואינה אלא ממושכנת בידו, (או אף אם רק ידוע שכשירד לתוכה מלכתחילה, בתורת משכון ירד. תוס'. וכ"כ הרי"ד כאן ולהלן לה: ואולם ע"ש בנמו"י מהרי"ף ור"י אבן מגאש, ועוד – שיטה אחרת) – אינו נאמן, וצריך להחזירה ליתומים ולהפרע מהם כשיגדלו, בשבועה. (וכתבו התוס', שלדעת רב פפא, לעולם אינו נפרע מנכסי יתומים, אפילו האמת כדבריו, לפי שאינם בני מצוה, אלא שאין הלכה כדבריו. ויש לדייק מדברי הרשב"ם להלן (קעד. ד"ה פריעת) שחולק. וצ"ע).
- ס. א. מי שמת והניח קרקע, ושני אנשים טוענים עליה, זה אומר אני הקרוב הראוי לירש, וזה אומר אני הוא – מה הדין?
- ב. הביא אחד מהם עדים שהוא קרוב (אך אינם יודעים אם הוא קרוב יותר מהשני אם לאו) – מה הדין?
- א. כיון שאין אחד מהם מוחזק, והדבר ספק, דנים 'כל דאלים גבר'.
- ב. כיון שזה ודאי קרוב, והשני – ספק, הרי אין ספק מוציא מידי ודאי, ואפילו השני גבר מקודם והחזיק – מוציאין ממנו ונותנים לזה.
- (ויש אומרים, אפילו אם יודעים שגם השני הוא קרוב, אלא שהאחד ידוע יחס קרבתו אל המת, והשני לא ידוע